

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۴۰۲، دوره ۶، شماره ۲، صص ۱۲۴-۱۰۸

واکاوی نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی

(مورد مطالعه: روستای محمودآباد، شهرستان خداآباد، استان زنجان)

حسین رضا شهبازی*^۱، سیده بهاره موسوی محمودآبادی^۲

۱- دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی زیست گیاهی، دانشگاه تهران تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰

چکیده

امروزه توسعه پایدار گردشگری به عنوان موتور محرک توسعه و عاملی جهت بهبود کیفیت زندگی جوامع در حال توسعه تلقی می شود. گردشگری روستایی شکلی از فعالیت اقتصادی است که پیرامون شهرها و نقاط دارای شکل و بافت روستایی، انجام می گیرد و در بردارنده آثار مثبت و منفی برای روستا، انسان و طبیعت می باشد. این مطالعه که با روش کتابخانه ای پرداخته شده است، به بررسی پتانسیل ها و جذابیت های (گردشگری) روستای محمودآباد شهرستان خداآباد و اثرات آن بر توسعه ی پایدار روستایی پرداخته شده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان گر نقش موثر گردشگری در اقتصاد محلی و همچنین در ایجاد اشتغال، درآمد، آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم و نیز حفاظت از محیط زیست در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی روستای محمودآباد و نیز ضعف و بی ثباتی در مدیریت، ضعف تبلیغات و ناهماهنگی سازمان ها، ناآشنا بودن با فعالیت در زمینه گردشگری و بروز خشکسالی های اخیر، از علل اصلی توسعه نیافتگی و محدودیت های روستای محمودآباد از لحاظ گردشگری نسبت به سایر نقاط می باشد.

واژه های کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه پایدار، روستای محمودآباد

مقدمه

در عرصه نوین جهانی، تنوع بخشیدن به اقتصاد و افزایش شاخص های توسعه انسانی، رفع مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرها، افزایش بهره وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال زایی، تعامل فرهنگ ها و حفظ محیط زیست و در مجموع، توسعه پایدار از دغدغه هایی است که جهان امروز با آن روبه رو است و هر یک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاش هستند تا پاسخ لازم به این مسائل را بیابند. در این میان کشورهایی که به تنوع بخشی اقتصادی روی آورده اند و می خواهند خود را از اقتصاد تک پایه ای برهاند و در جستجوی شناخت ظرفیت ها یا خلق مزیت های نوین توسعه هستند، بسیار موفق تر از دیگر جوامع بوده اند. یکی از این مؤلفه ها گسترش صنعت گردشگری است که اغلب کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت ها بهره مند هستند، آن را در برنامه توسعه ملی خود گنجانیده اند تا از این طریق بتوانند فرایند توسعه ملی خود را تسریع و تکامل ببخشند (شمس الدینی؛ ۱۳۸۹: ۹۶).

کشور ایران با وجود جاذبه های فراوان فرهنگی، تاریخی و طبیعی هنوز نتوانسته است جایگاه خود را به عنوان یک کشور پذیرنده گردشگر در بازار جهانی صنعت توریسم بیاید، از اینرو سهم ناچیزی از درآمدهای این صنعت نصیب این کشور شده است و همچنین این مسئله در زمینه توریسم داخلی و به خصوص توریسم روستایی صدق می کند. (احمدیان و همکاران؛ ۱۳۹۵: ۳۲۶).

دستیابی به سطح قابل قبولی از فرایند توسعه در تمامی مکان ها، مستلزم بهره گیری از گزینه های گوناگون و متنوع است و در سطح محلی گردشگری روستایی یکی از آنهاست. که می تواند با برنامه ریزی اصولی و مناسب و شناسایی توان ها و تنگناهای موجود نقش مؤثری را در تنوع بخشی به اقتصاد محلی و زمینه سازی برای توسعه روستاها بر عهده داشته باشد. از بعد فرهنگی فعالیت گردشگری در نواحی روستایی به دلیل جهانی شدن اهمیت روزافزونی یافته است؛ زیرا جهانی شدن، فرهنگ های سنتی، آداب و رسوم و فولکلورهای قدیمی جوامع را به ویژه در فضاهای شهری کمرنگ کرده و در نهایت از بین می برد (شمس الدینی؛ ۱۳۸۹: ۹۶).

امروزه گردشگری به جریان مستمری بدل شده که می تواند انسان را از جریان پراکندگی شهر خود ساخته خویش دور کرده و برای زمانی کوتاه میل ذاتی وی را در اتصال به طبیعت اغنا کند. به این دلیل است که گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. زیرا گردشگری قادر

است انسان را به طبیعت مطلوبش متصل کرده و به عنوان صنعتی سبز، نقش ویژه ای در توسعه پایدار محیط های طبیعی ایفا کند (همتی؛ ۱۳۹۹: ۳۹).

گردشگری روستایی یکی از مهمترین اجزای صنعت گردشگری است و نیروی اصلی در زمینه بهبود و رشد اقتصادی روستاها محسوب می شود. گردشگری روستایی با ایجاد فرصتی راهبردی سبب تنوع اقتصاد محلی شده و با ایجاد فرصت های شغلی مولد مبتنی بر قابلیت های موجود در روستا، موجب افزایش سطح رفاه، استانداردهای زندگی، درآمد و امنیت در روستا می شود (قدیری معصوم و همکاران؛ ۱۳۹۵: ۴۲). همچنین گردشگری به عنوان یکی از مهمترین پدیده های هزاره سوم، طی نیم قرن گذشته با رشد تصاعد گونه خود تأثیر بسزایی در رشد و پویایی اقتصادی و تبادلات فرهنگی کشورها داشته است.

ایران از نظر جاذبه های گردشگری در رده دهم و به لحاظ تنوع آن جزء ۵ کشور برتر جهان می باشد، به طوری که بافت های روستایی به دلایل پیوندهای گسترده با بسترهای طبیعی و تاریخی دارای ارزشهای تاریخی، فرهنگی، طبیعی و معمارانه می باشد که ضمن اینکه به عنوان جزئی از میراث زنده بشری و سرمایه ملی و هویت تاریخی - فرهنگی سرزمین، حفظ و نگهداری از آنها دارای اهمیت قابل توجه است (حناچی و کوششگران؛ ۱۳۹۰: ۲۵).

گردشگری روستایی شکلی از فعالیت اقتصادی است که پیرامون شهرها و نقاط دارای شکل و بافت روستایی، انجام می گیرد و در بردارنده آثار مثبت و منفی برای روستا، انسان و طبیعت می باشد. گردشگری روستایی ابعاد و الگوهای دارد که الزامات برنامه ریزی برای توسعه گردشگری روستایی بایستی با توجه به آن ها تدوین شوند. یکی از این الگوها اکوتوریسم بوده که از مهمترین فعالیت های اقتصادی در نقاط مختلف جهان است و فرصت بسیار مناسبی در اختیار بازدیدکنندگان قرار می دهد تا نسبت به اهمیت و چگونگی محافظت از فرهنگ های محلی و طبیعت آگاه شوند (پور روحانی و همکاران؛ ۱۳۹۴: ۱۱۱). این صنعت در هزاره ی سوم به یکی از پررونق ترین، جذاب ترین و اشتغالزاترین صنعت جهان تبدیل شده است. که از یک سو به علت اهمیت اقتصادی و از سوی دیگر به دلیل اثرات اجتماعی و فرهنگی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. با توجه به این مهم، توجه به ظرفیت ها و راهبردهای مختلف گردشگری می تواند جنبه های بسیار مثبتی برای ایجاد زمینه های پیشرفت و جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع دیگر باشد؛ به طوری که توسعه ی آن برای کشورهای در حال توسعه که با

معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی به لحاظ تنوع بخشی اقتصادی برخوردار باشد (سجاسی و محمودی؛ ۱۳۹۷: ۱۱۴).

مفهوم توسعه پایدار گردشگری در دهه ی ۱۹۸۰ در سطح بین المللی مطرح شده است. سدلر از نخستین کسانی است که مدل اکوتوریسم پایدار را در سال ۱۹۹۰ میلادی ارائه و اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی خود را در آن گنجانده است. اهداف اجتماعی شامل مشارکت در برنامه ریزی، آموزش و اشتغال ساکنان محلی، اهداف اقتصادی شامل مزایای اقتصادی برای جامعه میزبان و پایایی اقتصادی و اهداف زیست محیطی نیز کمک به حفظ منابع طبیعی، اجتناب از تخریب منابع و مدیریت عرضه و تقاضای منابع طبیعی می باشد.

روستاهای ایران به لحاظ شرایط اقلیمی مطلوب و داشتن پتانسیل های انسانی و طبیعی ویژه می توانند به عنوان جاذبه های منحصربه فرد مطرح شوند. داشتن فضاهای کالبدی، معماری های خاص، شرایط جغرافیایی، فرهنگ و آداب و سنن، فعالیتهای اقتصادی، صنایع دستی، الگوی معیشت، سکوت و آرامش، مناظر بکر و متنوع از ویژگی های ارزشمندی است که می تواند به توسعه گردشگری روستایی در ایران کمک شایان توجهی نماید. در این مقاله سعی شده است تا وضعیت روستای محمودآباد واقع در ۱۶ کیلومتری شهر قیدار (مرکز شهرستان خدابنده) و ۱۰۵ کیلومتر استان زنجان به دلیل قرار گرفتن در بستر طبیعی و برخورداری از چشم انداز طبیعی بکر و زیبا، جاذبه های گردشگری، اماکن متبرکه، استفاده از مصالح بومی در ساخت و ساز را از دیدگاه گردشگری پایدار روستایی مورد بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری

الف: تعاریف و مفاهیم

گردشگری

گردشگری معادل فارسی و کاملاً دقیق واژه توریسم در زبان های انگلیسی، فرانسه و آلمانی است که به صورت مصطلح در زبان فارسی به گردشگری ترجمه شده است ریشه آن از اصلاح تورنس یونانی و لاتین گرفته شده که به سفر رفت و برگشت دلالت می کند (محمودی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۴). گردشگری، صنعتی است که هم ظرفیت

بالایی دارد و هم طرفداران پروپا قرص و مخصوص به خودش را داشته به طوری که ایران و اطراف آن هم از ظرفیت گردشگری بسیار بالایی برخوردار هستند.

گردشگری روستایی

گردشگری روستایی راه حل کلی برای همه دردها و مسائل و مشکلات نواحی روستایی نیست، اما یکی از شیوه هایی است که ممکن است آثار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی مهمی داشته باشد. ضمن اینکه در گردشگری روستایی از منابع روستایی مانند فرهنگ و سنن اجتماعی، ساختمانهای تاریخی، غارها، شرایط آب و هوایی که برای سایر فعالیت های اقتصادی قابلیت بهره برداری ندارند، استفاده شده حتی در سکونتگاه های روستایی که فاقد زمین های زراعی هستند و در نواحی کوهستانی قرار گرفته اند با بهره برداری از منابع فرهنگی و طبیعی گردشگری می تواند در زمینه هایی مانند ایجاد اشتغال پاره وقت و فصلی به توسعه روستایی کمک نماید (صیده و سامانی؛ ۱۳۹۵: ۵۸).

گردشگری روستایی راه کاریست که آثار اقتصادی مهمی داشته، به نوعی می تواند به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه های روستایی و کاهش مهاجرت کمک کند. توسعه گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی نسبتاً تفکر جدیدی است که سیاست گذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده اند (Eftekhari و Ghaderi؛ ۲۰۰۲). علاوه بر این گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی (بوم شناختی) جوامع روستایی قلمداد کرد. در کشورهای توسعه یافته این امر با خط مشی های کشاورزی در ارتباط است و غالباً به عنوان راهبردی برای حفظ محیط زیست و فرهنگ سنتی روستایی ارتقاء داده می شود (قادری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸).

گردشگری روستایی می تواند راهبردی برای توسعه همه جانبه دولت از نظر اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی باشد. از نظر اقتصادی، گردشگران روستایی برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات، پول پرداخت می کنند. این پول ها در فعالیت های محلی جریان می یابد و موجب تحرک مناطق روستایی در برآورده کردن هرچه بهتر و بیشتر نیازهای بازدیدکنندگان می گردد و اثرات مهم اقتصادی آن به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه های روستایی منتهی می شود. در ابعاد اجتماعی اعتقاد بر این است که ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیراتی قابل ملاحظه در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد و افزایش

سطح مشارکت می شود. از لحاظ زیست محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت این فرایند، در بسیاری از موارد گردشگری می تواند به تخریب محیط زیست منجر شود. بنابراین گردشگری روستایی موجب برانگیخته شدن حساسیت های زیست محیطی شده است و برای پایداری گردشگری، حفظ محیط زیست و ارتقای آن از جمله اولین ضرورت ها به حساب می آید. همچنین از نظر وضعیت فیزیکی روستاها، حفظ بافت های با ارزش روستایی، مسکن سنتی و متناسب با اقلیم منطقه و شیوه های مختلف سکونت گزینی در گردشگری مورد تأکید است (پورروحانی؛ ۱۳۹۴: ۱۱۳).

عوامل متعددی در موفقیت گردشگری روستایی نقش دارند که از سویی ارتباط و تعامل بین آن، توسعه گردشگری را سبب می شود و از سوی دیگر نبود ارتباط یا همسویی بین آن ها از این توسعه، ممانعت خواهد کرد. پژوهشگران بسیاری کوشش کرده اند، در بررسی های خود بر روستاهای مختلف، این ارتباط یا نبود ارتباط و همسویی را بین عوامل تأثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی بررسی کنند. از آنجا که گردشگری روستایی صنعتی است که به طور بالقوه دارای پایداری قلمداد می شود، به همین دلیل بخش مهمی از سیاستهای دولت و مسئولان گردشگری کشور سیاستگذاری در زمینه گردشگری پایدار روستایی است. عناصری که در سیاستگذاری توسعه گردشگری پایدار روستایی کشور باید در نظر گرفته شوند عبارتند از:

- ضرورت سنجی توسعه گردشگری روستایی و عشایری.

- طبقه بندی گردشگری روستایی.

- مقیاس بندی موضوعی توسعه گردشگری روستایی و عشایری.

- تعیین نرخ رشد بخش گردشگری روستایی.

- تبیین نقش دولت، بخش خصوصی و سایر بخش های غیر دولتی در توسعه گردشگری روستایی.

- حفاظت از محیط زیست، فرهنگ سنتی و بافت محلی روستاها.

- مرحله بندی فرایند توسعه گردشگری روستایی.

- سرمایه گذاری و اشتغال در بخش گردشگری روستایی و عشایری.

-برنامه های آموزشی و مهارتی برای دست اندرکاران گردشگری روستایی و عشایری (قدیری معصوم و پازکی؛ ۱۳۸۷: ۱۷).

توسعه روستایی

توسعه روستایی با توجه به سیاست های موجود در ابتدا با تأکید بر توسعه کشاورزی، صنعتی کردن سکونتگاه های روستایی، ارائه امکانات و خدمات رفاهی روستایی و اجرای طرح های فیزیکی و کالبدی بوده است.

توسعه روستایی فرآیندی چند بعدی و راهکاری عملی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت قشرهای فقیر و آسیب پذیر روستایی است (افراحت، ۱۳۹۷: ۳۸). از دیدگاه رابرت چمبرس، توسعه روستایی راهبردی است برای توانمند ساختن گروه خاصی از مردم شامل زنان و مردان فقیر. توسعه روستایی اصولاً به معنای تغییر شکل اساسی در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و روابط انسانی در روستاهاست که به تدریج شرایط زندگی مردم روستا را بهبود بخشیده و عامه مردم روستا از مواهب آن بهره مند می شوند (کلاگر و آقائی، ۱۳۹۳: ۶۵).

ب: پیشینه تحقیق

پژوهشگران بسیاری کوشش کرده اند، در بررسی های خود بر روستاهای مختلف، این ارتباط یا نبود ارتباط و همسویی را بین عوامل تأثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی بررسی کنند.

گارا (۲۰۱۵) بر این باور است که عوامل موفقیت گردشگری در مناطق روستایی عبارتند از: پس انداز و سرمایه گذاری، آموزش مردم بومی، دسترسی به خدمات اجتماعی و فضای انگیزه برای سرمایه گذاری بخش، دولتی.

کسری (۲۰۱۲) در مطالعه خود تحت عنوان بررسی سازوکارهای توسعه گردشگری روستایی در روستای خوران استان ایلام با اولویت بندی سازوکارهای توسعه گردشگری در بعد توریسم فرهنگی به این نتیجه رسیده است که داشتن برنامه های تبلیغاتی و برگزاری مسابقات مختلف جهت جذب گردشگر، می تواند نسبت به بقیه عامل ها تاثیر بیشتری در جذب گردشگر در منطقه داشته باشد، در بعد توریسم طبیعی می توان گفت که با توسعه زیرساخت ها و کارهای فرهنگی در سطح روستا، می توان کمک چشمگیری در جذب گردشگر در منطقه مورد مطالعه کرد و

همچنین در بعد توریسم کشاورزی می توان گفت که با ایجاد و توسعه نمایشگاه ها، کارگاه های صنایع دستی در سطح روستا می توان کمک بیشتری به توسعه روستا و جذب گردشگر کرد.

عینالی و رومیانی (۲۰۱۳) نقش جریان سرمایه های شهری روستایی را در توسعه پایدار گردشگری در دهستان حصار ولیعصر شهرستان بوئین زهرا ارزیابی کرده اند و نتیجه گرفته اند که از دیدگاه ساکنین محلی توسعه گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی توسعه روستایی را به دنبال داشته است.

علی بیگی و قاسمی (۱۳۹۴) به منظور بررسی تأثیر گردشگری مذهبی بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی خانوارهای روستایی شهرستان دهلران در روستای بردی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که گردشگری مذهبی در تمامی ابعاد مؤلفه های کیفیت زندگی اعم از اجتماعی، زیست محیطی درصد بالاتر از متوسط و اقتصادی، کالبدی در حد متوسط بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستاهای مورد مطالعه را به همراه داشته است. عنابستانی و محمودی (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی که به قصد بررسی تأثیر گردشگری مذهبی بر ارتقاء کیفیت زندگی روستایی شهرستان مشهد انجام دادند به این نتیجه رسیدند بین گردشگری مذهبی و ابعاد کیفیت زندگی رابطه معنادار وجود دارد و گردشگری مذهبی به ترتیب بر ابعاد کالبدی و اجتماعی و به یک اندازه بر بعد اقتصادی و زیست محیطی بیشترین تأثیر را داشته است.

مرتضی همتی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان تبیین الگوی شناختی گردشگری روستایی با رویکرد منظر اقتصاد گردشگری به عنوان مفهومی نوین در پایداری و گسترش روستاها، امروزه به یکی از مهم ترین مباحث مرتبط با مفهوم روستا بدل شده است. گردشگری روستایی با خوانش و تعمیق در فرایندهای منظر روستایی، به انتقال و گسترش تجربیات ادراکی ساکنین روستا به گردشگران، کمک می کند.

جاویدیان (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت زندگی جامعه محلی در مقصد گردشگری مذهبی (مورد مطالعه: شهر شیراز) با استفاده از تکنیک نگاشت شناختی فازی تحلیل و مدل پژوهش با استفاده از تحلیل شبکه های اجتماعی طراحی شد. در راستای ارتقای کیفیت زندگی جامعه محلی در مقصد گردشگری مذهبی شهر شیراز، عوامل متعددی دخیل هستند که از میان آنها افزایش رفاه اجتماعی و فرهنگی، افزایش سرمایه گذاری و احساس تعلق خاطر در ساکنان و گردشگران به ترتیب بیشترین اهمیت را داشتند؛ زیرا از مرکزیت بیشتری برخوردار بودند.

روش تحقیق

در نگارش این مقاله از روش کتابخانه‌ای، مطالعه مقالات و کتاب‌های متعدد فارسی و لاتین و همچنین روش میدانی، بازدید از روستای محمودآباد، مصاحبه با مسئولان ذی‌ربط (مدیران محلی) و پرسشگری از روستائیان بهره گرفته شده است.

محدوده مورد مطالعه

محمودآباد مرکز بزرگترین دهستان استان زنجان و بخش مرکزی شهرستان خدابنده است. فاصله این روستا تا مرکز شهرستان ۱۶ کیلومتر و تا مرکز استان ۱۰۵ کیلومتر می‌باشد. این روستا در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۰۰ دقیقه و ۴۰ ثانیه و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه و ۴۶ ثانیه واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸۰۰ متر است (شهبازی؛ ۱۳۹۹: ۴۱). براساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ جمعیت آن ۲,۴۸۶ نفر (۵۵۸ خانوار) و ۲۸۰۲ بوده است (شهبازی و موسوی؛ ۱۴۰۰: ۲۲). زبان اکثریت مردم محمودآباد ترکی که در واقع زبان محاوره‌ای است. قدمت روستا را به درستی نمی‌توان مشخص کرد اما از آثار باقیمانده همچون حمام قدیمی (خزینه‌ای) واقع در ضلع شمالی روستا، تپه‌های باستانی ینگگی‌کند، تئورومتای؛ مهدی قشلاقی بر جای مانده از دوران ساسانیان که در آثار ملی نیز ثبت شده است و همچنین تپه‌های گویجه‌قیه که مربوط به سده‌های اولیه دوران‌های تاریخی پس از اسلام بوده، واقع شدن قلعه باستانی خوانین در ضلع شمالی روستا، قبرستان گبر زرتشتی که به لحاظ باستان‌شناسی بررسی نشده است به همین منظور تاریخ دقیق و روشنی از سکونت در این روستا به طور مشخص، روشن نیست و نیاز به بررسی‌ها و تحقیقات زیادی دارد (شهبازی؛ ۱۳۹۹: ۴۱).

تصویر ۱: تصاویر ماهواره ای منطقه مورد مطالعه

منبع: <https://www.google.com>

ظرفیت گردشگری روستای محمودآباد

روستای محمودآباد واقع در جنوب شرق شهر قیدار می باشد. این روستا به جهت نزدیکی به منطقه کوهستانی باعث شده که شرایط ساختمانی از موقعیت کوهستان تبعیت کند. مصالح بکار رفته در بناهای این روستای شامل سنگ، خشت، آجر و ملات گل و کاهگل می باشد. بافت روستای محمودآباد دارای محله هایی به نام های؛ آشاقی محله، باش محله، یوخاری محله، آشاقی قبرستان، یوخاری قبرستان، نصیر محله و... قرار دارد.

در سال ۱۳۸۲ اداره کل میراث فرهنگی استان زنجان به بررسی میدانی و علمی محمودآباد پرداخته و تعداد ۴ اثر تاریخی و فرهنگی و مذهبی آن از جمله تورومتای، مهدی قشلاق، گویجه قیه، ینگن کند را شناسایی و ثبت کرد.

صنایع دستی: صنایع دستی این روستا عبارتند از قالی بافی، سبد بافی، آهنگری(داس، علف چین و...)، صنایع چوبی(کرسی، پارو و...) می باشد که این صنایع علاوه بر جاذبه، به عنوان صنایع درآمد زا برای روستا محسوب می شود.

سدخاکی: سد محمودآباد با حجم مخزن ۲ میلیون متر مکعب در فاصله ۶ کیلومتری جنوب روستا قرار دارد. این سد در محدوده فعالیت سازمان جهاد کشاورزی استان زنجان، با هدف ذخیره سازی و تامین آب کشاورزی روستای محمودآباد زنجان از طریق ذخیره سیلاب رودخانه شور احداث گردیده است.

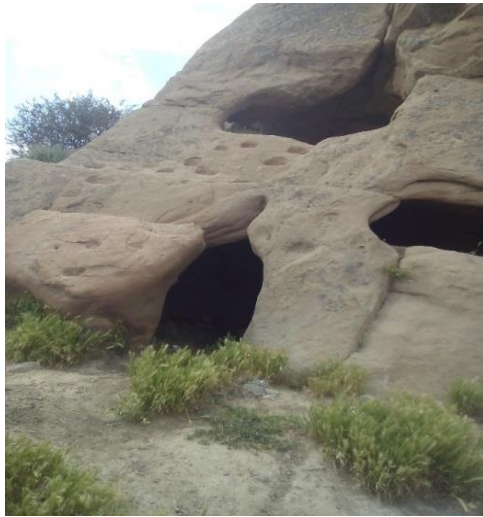
آداب و رسوم: امروزه صنعت گردشگری به عنوان گسترده ترین صنعت خدماتی و یکی از بزرگترین منابع اقتصادی جهان محسوب می شود؛ از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت هستند.

اماکن متبرکه: از جمله اماکن متبرکه روستای محمودآباد می توان مقبره سید اسد اله موسوی، سید ابوالفضل موسوی، سید رحمن موسوی اشاره داشت که هر هفته و همه سال شاهد خیل حضور گردشگر برای زیارت از این اماکن هستیم.

جدول ۱: تپه های باستانی محمودآباد

ردیف	نام تپه باستانی	دوره	تاریخ ثبت در آثار ملی	شماره ثبت
۱	تورومتای	ساسانیان	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۳۲
۲	مهدی قشلاق	ساسانیان	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۳
۳	گویچه قیه	پس از اسلام	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۶
۴	ینگگی کند	پس از اسلام	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۵

منبع: نگارندگان؛ ۱۴۰۱

تصویر ۲: سد خاکی محمودآباد

تصویر ۳: طبیعت بکر و گیاهان دارویی محمودآباد

تصویر ۴: اماکن متبرکه (مقبره سید اسداله موسوی) و بقایای قلعه باستانی

تصویر ۵: صنایع دستی محمودآباد

خصوصیات روستای محمودآباد

جدول ۲ ویژگیهای کلی روستا را در قالب عوامل جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و ... نشان می دهد.

ویژگی ها	عوامل	
بخش مرکزی شهرستان خدابنده، استان زنجان.	موقعیت مکانی	جغرافیایی
عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۰۰ دقیقه و ۴۰ ثانیه و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه و ۴۶ ثانیه واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸۰۰ متر است.	موقعیت جغرافیایی	
سرد و خشک	اقلیم	
ترکی	زبان	اجتماعی - فرهنگی
بیش از ۸ طایف من الجمله شهبازی	قومیت	
اسلام و مذهب شیعه	دین	
کشاورزی، دامداری، دامپروری گندم، جو، عدس، گوجه فرنگی، سیب زمینی، سبزی جات و سیفی جات	شغل و محصولات	
هر خانه از چند خانوار شکل گرفته است	سکونت	
خانه بهداشت، مرکز بهداشتی و درمانی، ماما، مطب پزشک، داندانپزشک، پزشک، پایگاه فوریت‌های پزشکی، داروخانه و آزمایشگاه	بهداشتی و درمانی	خدمات روستا
تلفن، مخابرات، آب، برق، گاز، فاضلاب، آتش نشانی، دسترسی به اینترنت و شبکه های تلفن همراه	زیر بنایی	
پاسگاه انتظامی، پایگاه مقاومت بسیج، کتابخانه، سالن ورزشی، خانه هلال، دفتر شورای اسلامی، دفتر شورای حل اختلاف، باشگاه بدنسازی (پرورش اندام)	فرهنگی / اداری / سیاسی	
مهد کودک، مدارس ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان دخترانه و پسرانه، خوابگاه مرکزی دخترانه و پسرانه	آموزشی	
مروج کشاورزی، داروخانه کشاورزی	خدمات کشاورزی	

با توجه به نقاط ضعف، قوت و تهدیدات روستای محمودآباد که در جدول زیر به آن اشاره شده است به نتایج زیر در این مطالعه خواهیم پرداخت.

جدول شماره ۳: نقاط قوت، ضعف و تهدید منطقه مورد مطالعه

تهدید	ضعف	قوت
ناکافی بودن منابع و امکانات	فقدان مهارت مدیریتی و بازرگانی	مستعد بودن روستاها جهت سرمایه گذاری
تبلیغات کم	ناآشنا بودن افراد با فعالیت در زمینه گردشگری	تنوع محیط های طبیعی و بکر بودن آن
تخریب محیط طبیعی در نتیجه ازدحام گردشگران	وجود تعارض و تفاوت میان بازدیدکنندگان و افراد محلی	استفاده از مصالح بومی در ساخت مساکن
افزایش قیمت زمین	عدم تبلیغات مناسب برای معرفی پتانسیل های گردشگری	وجود دشت های مسطح و منتهی به دره
گردشگران در با تقابل فرهنگ بومی تضعیف فرهنگ	کمبود محل اقامت مناسب جهت اقامت گردشگران	نزدیکی روستا به شهر
بروز ناامنی با ورود گردشگران	نامناسب بودن تجهیزات زیر ساختمانی مناسب	مواصلاتی بودن
وجود خشکسالی های چند ساله و مشکل کم آبی	کمبود فضاها اقامتی برای گردشگران	جاذبه های ورزشی و تفریحی مانند کوهنوردی و...
عدم حمایت و همکاری از طرف مسئولان	کمبود نیروی متخصص	پتانسیل تولید و عرضه لبنیات محلی
تقلید مردم بومی از الگوهای مدی گردشگران	عدم تمایل مردم بومی برای سرمایه گذاری	داشتن محیطی آرام
آلودگی منابع آب بر اثر ریختن زباله	عدم برنامه ریزی صحیح و سرمایه گذاری در زمینه جذب توریست	قرار گرفتن در مسیر ارتباطی همدان، قزوین، ابهر، زنجان و وجود راههای ارتباطی مناسب و سهولت دسترسی

نتیجه گیری و پیشنهادات

صنعت گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری در جهان، یکی از منابع مهم تولید درآمد و اشتغال می باشد. گردشگری روستایی می تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد، هر چند مشاغل مربوط به این صنعت خیلی تخصصی و پر درآمد نیستند اما منافع بسیاری را نصیب روستاییان می کند. گردشگران برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات، پول پرداخت می کنند. این پول ها در فعالیتهای محلی جریان می یابد و موجب تحرک روستاییان در برآوردن نیازهای بازدیدکنندگان می شود. گردشگری روستایی یکی از زمینه های درحال توسعه روستایی می باشد که می تواند فرصت ها و امکاناتی را به ویژه در زمینه ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، متنوع سازی فعالیت های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان،

حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی و همچنین احیا و نوسازی نواحی روستایی فراهم نماید و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه سازی بهره برداری از زمین به توسعه روستایی پایدار کمک می کند. برای ایفای رونق، مثبت گردشگری در فرایند توسعه روستا، توجه به مدیریت محیط زیست مشارکت محلی، قوانین صریح و محکم، بازاریابی و برنامه ریزی واقع بینانه در زمینه گردشگری، ضروری هستند.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان گر نقش موثر گردشگری در اقتصاد محلی و نقش موثر گردشگری روستایی در توسعه پایدار گردشگری است و همچنین نقش گردشگری در ایجاد اشتغال، درآمد، آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم و نیز حفاظت از محیط زیست در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی می باشد. با توجه به بررسی های انجام شده ضعف و بی ثباتی در مدیریت، ضعف تبلیغات و ناهماهنگی سازمان ها، نامناسب بودن زیرساخت ها، ناآشنا بودن با فعالیت در زمینه گردشگری و بروز خشکسالی های اخیر، از علل اصلی توسعه نیافتگی و محدودیت های روستای محمودآباد از لحاظ گردشگری نسبت به سایر نقاط می باشد. بر اساس مطالعات انجام گرفته و شناختی که از وضعیت روستای محمودآباد به دست می آمده پیشنهادات زیر را می توان بیان داشت:

- معرفی منابع، جاذبه های گردشگری بالقوه و بالفعل در منطقه روستایی
- کمک به ساخت و تسهیل منازل قدیمی روستا به عنوان اقامتگاه های بوم گردی
- تشویق جوانان روستا به ایجاد شغل و خلاقیت از حضور گردشگران
- تقویت رسانه های ارتباط جمعی، خصوصاً رسانه های مربوط به گردشگری روستایی
- ایجاد تسهیلات اقامتی، پذیرایی و حمل و نقل در روستا

منابع

- ❖ احمدیان؛ محمدعلی و همکاران(۱۳۹۵)، نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران) دوره جدید، سال ۱۴(۵۱). ۳۲۵-۳۵۰.
- ❖ پورروحانی؛ ماجده و همکاران(۱۳۹۴)، اهداف، ارکان و الزامات برنامه ریزی گردشگری روستایی با تأکید بر بوم - گردشگری (نمونه مطالعاتی: روستای شیاده، شهرستان بابل)، مسکن و محیط، ۱۵۵، صص ۱۲۶-۱۰۹.

- ❖ حناچی؛ پ؛ کوششگران؛ ع.ا (۱۳۹۰)، حفاظت و توسعه در بافت های با ارزش روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ❖ سجاسی قیداری؛ حمداله و محمودی؛ حمیده (۱۳۹۷)، نقش جاذبه های فرهنگی تاریخی، مقصدهای روستایی در توسعه ی گردشگری - مطالعه ی موردی: شهرستانهای مشهد و بینالود فصلنامه ی مطالعات توسعه ی اجتماعی فرهنگی، دوره ی هفتم، شماره ی ۱، تابستان ۹۷، ۱۱۳-۱۴۱.
- ❖ شهبازی، حسین رضا، سیده بهاره موسوی محمودآبادی (۱۴۰۰)، جغرافیای محمودآباد خداآباد، قلم مهر.
- ❖ شهبازی، حسین رضا (۱۳۹۹)، جامعه شناسی روستایی با نگاهی بر محمودآباد، قلم مهر.
- ❖ صیده؛ طیبه، اشراقی سامانی؛ رویا (۱۳۹۵)، نقش گردشگری بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان ایلام)، پژوهش های اقتصاد روستا، ۳ (۷)، صص ۵۷-۶۵.
- ❖ علی شمس الدینی (۱۳۸۹)، گردشگری روستایی، راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان، مسکن و محیط روستا، ۱۳۱، صص ۱۰۷-۹۵.
- ❖ قادری، اسماعیل و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی توسعه گردشگری روستایی در بخش آسارا شهرستان کرج، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۸، شماره ۳۱، صص ۳۰-۱۷.
- ❖ قدیری معصوم؛ مجتبی، پازکی؛ معصومه (۱۳۸۷)، نقش گردشگری پایدار روستایی در توسعه پایدار روستاها (مطالعه موردی: شهرستان پاکدشت)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی، ۵ (۱۸)، ۲۲-۱۳.
- ❖ کلاگر، پیمان و مریم آقائی (۱۳۹۶)، بررسی نقش کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی (۱)، شماره (۱).